

Scenariusz nr 1

Na realizację tematu przeznaczamy 1 godzinę lekcyjną.

Temat: Symbol i symbolizm

Proponujemy zrealizować ten temat po omówieniu problematyki zawartej w rozdziale *Tatry i miłość* w podręczniku do klasy III.

I Cele lekcji

- zapoznanie uczniów ze znaczeniem terminów „symbol” i „symbolizm”
- uświadomienie uczniom różnicy między symbolem a alegorią
- umiejętność czytania ze zrozumieniem
- umiejętność interpretowania tekstu literackiego
- umiejętność interpretowania dzieła malarskiego
- umiejętność logicznego myślenia i wnioskowania
- umiejętność poprawnego wypowiedzania się w mowie i w piśmie

II Tok zajęć

1. Wprowadzenie.

Informujemy uczniów, że będziemy się zajmować jednym z najważniejszych zjawisk w sztuce przełomu wieków, jakim jest symbolizm. Jego istotne znaczenie oddaje fakt, że nazwę „symbolizm” proponowano również stosować jako odnoszącą się do okresu w rozwoju kultury na przełomie XIX i XX wieku (wymienne z terminem modernizm czy Młoda Polska).

2. Interpretacja i analiza sonetu I z cyklu *Krzak dzikiej róży* Jana Kasprowicza.

Załącznik nr 1

Jan Kasprowicz, *Krzak dzikiej róży w Ciemnych Smreczynach*¹

I

*W Ciemnosmreczyńskich skał zwaliska,
Gdzie pawiookie drzezią stawy,
Krzak dzikiej róży pąs swój krwawy
Na plamy szarych złomów ciska.*

*U stóp mu bujne rosą trawy,
Bokiem się piętrzy turnia śliska,
Kosodrzewiny² wężowiska
Poobszywały gładne lawy...*

*Samotny, senny, zadumany,
Skronie do zimnej tuli ściany,
Jakby się lękał tchnienia burzy.*

¹ Ciemne Smreczyny – Dolina Ciemnosmreczyńska w Tatrach słowackich, w której znajdują się Stawy Ciemnosmreczyńskie; smrek – świerk.

² kosodrzewina – sosna górską, silnie rozgałęziony krzew, rzadziej niskie drzewo, mające ciemnozielone igły i drobne, brunatne szyszki; gęste zwarte zarośla, występujące w górach powyżej granicy lasu

*Cisza... O liście wiatr nie trąca,
A tylko limba³ próchniejąca
Spoczywa obok krzaku róży.*

Pytania do tekstu

1. Z jakim gatunkiem lirycznym mamy do czynienia w tym utworze?
2. Co jest przedmiotem wypowiedzi w kwadrynach?
3. W jaki sposób podmiot liryczny dokonuje opisu?
4. Jaki nastrój wywołuje ten opis?
5. Co jest przedmiotem wypowiedzi w tercynach?
6. W jaki sposób zostaje przedstawiony krzak dzikiej róży?
7. Jakie znaczenie ma to, że tuż obok róży znajduje się próchniejąca limba?

Przedmiotem wypowiedzi w tym sonecie jest pejzaż tatrzański – Dolina Ciemnosmreczyńska. Od ciemnej zieleni kosodrzewiny i szarości złomów skalnych odbija się mieniąca się różnymi barwami („pawiooka”) tafla stawów. Z ciemnym tłem kontrastuje również czerwona plama krzaku dzikiej róży. Opis ma charakter impresjonistyczny – autor posłużył się barwną plamą, przedstawił w utworze wrażenia, jakie wywołał ów krajobraz. Pejzaż jest spsychizowany dzięki wykorzystaniu personifikacji i animizacji. Wprowadza to nawet pewien efekt grozy – *Kosodrzewiny węzowiska/ Poobszywały gładne ławy...* W tym ciemnosmreczyńskim pejzażu podmiot liryczny wyeksponował dwa elementy: dziką różę i próchniejącą limbę. Krzak dzikiej róży jest *samotny, senny, zadumany*, a więc poeta przypisał mu cechy ludzkie. Również tak jak człowiek się boi. Czego? Tuż obok róży leży powalona przez burzę limba. Jest spróchniała. Róża boi się więc niebezpieczeństw świata, boi się śmierci. Uczniowie próbują teraz dokonać interpretacji wprowadzonych przez Kasprowicza motywów. Wielość możliwości interpretacyjnych powinna prowadzić do wniosku, że krzak dzikiej róży i próchniejąca limba to **symbol**.

3. Co to jest symbol?

symbol – motyw lub zespół motywów, który ma znaczenie ukryte, niedające się jednak jednoznacznie określić; symbol nie jest utrwalony w tradycji kulturowej, ma charakter jednostkowy i indywidualny

4. Symbol a alegoria.

Poza tym, że róża i limba są elementami krajobrazu, mają jeszcze pewne znaczenie ukryte. Do tej pory taki motyw lub zespół motywów, który poza znaczeniem danym bezpośrednio miał jeszcze jakieś inne, ukryte, określaliśmy mianem alegorii. Tu możemy przypomnieć fragmenty satyry Ignacego Krasickiego *Świat zepsuty* i *Testamentu mojego* Juliusza Słowackiego. Czym więc symbol różni się od alegorii? Znaczenie ukryte mogliśmy w alegorii odczytać jednoznacznie, bo było ono utrwalone w tradycji kulturowej, np. okręt w czasie burzy to Rzeczpospolita w dobie kryzysu – tak to przedstawiali i książd Piotr Skarga, i Ignacy Krasicki, i Juliusz Słowacki; lis w bajkach to alegoria sprytu i chytryści, a wilk – siły i przemocy. W przypadku symbolu sprawa nie jest taka prosta – jego znaczenia ukrytego nie da się odczytać poprzez odwołanie do tradycji. Symbol jest bowiem indywidualny, jednostkowy i spontaniczny. A przede

---

³ limba – gatunek sosny tatrzańskiej

wszystkim daje się interpretować wielorako, to znaczy niesie ze sobą wiele możliwości interpretacyjnych. Dzika róża może więc być symbolem młodości, a próchniejąca limba – starości. Róża to życie, a limba to śmierć. Krzak dzikiej róży może być również symbolem młodego pokolenia wchodzącego w życie i obawiającego się świata, a próchniejąca limba symbolem tych, niekoniecznie starych, którzy weszli w życie pełni nadziei i marzeń, lecz zostali przez świat zniszczeni.

5. Symbol w malarstwie. Interpretacja obrazu Puvis de Chavannes *Biedny rybak*.

Załącznik nr 2

Pytania

1. Co jest przedmiotem wypowiedzi artysty?
2. W jaki sposób został przedstawiony pejzaż? Jaką kolorystyką posłużył się malarz?
3. W jaki sposób zostały ukazane postaci?
4. Jakie znaczenie symboliczne można przypisać elementom świata przedstawionego w dziele malarza?

Na pierwszym planie artysta przedstawił rybaka stojącego w łodzi zacumowanej przy brzegu. Na drugim planie została ukazana młoda kobieta, która klęcząc zbiera kwiaty. Obok niej leży niemowlę, częściowo przykryte czerwoną tkaniną. Tłem dla postaci bohaterów jest pejzaż.

Przedstawiony pejzaż nie kojarzy się z żadną konkretną rzeczywistością i czasem historycznym. Trudno też powiedzieć, czy artysta ukazał morze, czy rzekę, wyspę czy półwysep. Krajobraz jest zatem nieskonkretyzowany. Jest to pusta, monotonna przestrzeń, której nie ożywiają nawet kwiaty. Nastrój przygnębienia pogłębia kolorystyka, w której dominują różne odcienie brązu. Barwy są zimne, matowe, żaden z elementów pejzażu nie jest rozświetlony.

Na pierwszym planie została przedstawiona postać mężczyzny, który stoi w łodzi. Jest wynędzniały, ma na sobie podartą koszulę. Poza rybaka – pochylona głowa i złożone ręce

– wskazuje na przeżywane smutek i cierpienie. Być może bohater zastanawia się nad własnym życiem, które jest całkowicie pozbawione radości. Mężczyzna jest odwrócony plecami do kobiety i dziecka znajdujących się na łodzi. Być może są one jego rodziną, której nie jest w stanie zapewnić godziwych warunków egzystencji. Leżące wśród kwiatów niemowlę i zbierająca kwiaty młoda kobieta – to scena, która powinna emanować radością. Jednak postaciom brak dynamiki, są ukazane one w stłumionych barwach, na ciemnym tle. Nawet kwiaty nie wprowadzają różnorodności kolorów. Postaci bohaterów można interpretować jako odnoszące się do trzech etapów ludzkiego życia – dzieciństwa, młodości i wieku dojrzałego. Każdy z nich jest pozbawiony radości. Życie człowieka jest więc wypełnione cierpieniem i smutkiem, upływa wśród przygnębiającej go rzeczywistości (rola pejzażu). Na taką interpretację wskazywałby również fakt, że elementem pejzażu jest woda, która może symbolizować czas. Mężczyzna w łodzi to człowiek, który odbywa podróż w czasie, a taką właśnie podróżą jest życie. Łódź może kojarzyć się również z mitologią, z łodzią Charona. W takim razie życie człowieka byłoby podróżą do kresu, do śmierci.

6. Symbolizm.

Prosimy uczniów o podjęcie próby zdefiniowania symbolizmu. Zwracamy im uwagę, że jest to zjawisko realizujące się zarówno w literaturze, jak i w sztukach plastycznych.

Symbolizm – prąd literacki i kierunek artystyczny, który ukształtował się w Europie pod koniec XIX wieku. Reprezentanci tego kierunku pragnęli wyrazić to, co niewyraźne, niejasne, niepoddające się poznaniu rozumowemu, poprzez operowanie symbolem opartym na sugestii i niedomówieniu.

7. Ostatnią część zajęć poświęcamy na prezentację źródeł, z których uczniowie mogą czerpać wiedzę o symbolizmie i które mogą im być pomocne w „rozszyfrowywaniu” symboli.

- Jean Cassou, *Encyklopedia symbolizmu*, przeł. i opr. Joanna Guze
- Juan Eduardo Cirlot, *Słownik symboli*, przeł. Ireneusz Kania
- Władysław Kopaliński, *Słownik symboli*